

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN: 2545-3998
DOI: 10.46763/palim

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ,
КНИЖЕВНИ И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC,
LITERARY AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL X, NO 19, STIP, 2025

ГОД. 10, БР. 19
ШТИП, 2025

VOL. X, NO 19
STIP, 2025

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. 10, Бр. 19
Штип, 2025

Vol. 10, No 19
Stip, 2025

PALMK, VOL 10, NO 19, STIP, 2025

DOI:

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Астрид Симоне Хлубик, Универзитет „Крал Михаил I“, Романија
Алина Андреа Драгоеску Урлика, Универзитет „Крал Михаил I“, Романија
Сунчана Туксар, Универзитет „Јурај Добрила“ во Пула, Хрватска
Саша Војковиќ, Универзитет во Загреб, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Озтурк Емироглу, Универзитет во Варшава, Полска
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Ѓурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија
Шахинда Езат, Универзитет во Каиро, Египет
Џулијан Чен, Универзитет Куртин, Австралија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delchev University, Faculty of Philology, Stip

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, USA
Tole Belcev, Goce Delchev University, Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delchev University, Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Astrid Simone Hlubik, King Michael I University, Romania
Alina Andreea Dragoescu Urlica, King Michael I University, Romania
Sunčana Tuksar, Juraj Dobrila University of Pula, Croatia
Saša Vojković, University of Zagreb, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZİ University, Republic of Turkey
Öztürk Emiroğlu, University of Warsaw, Poland
Elena Daradanova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruysse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Würzburg, Germany
Chahinda Ezzat, Cairo University, Egypt
Julian Chen, Curtin University, Australia

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Луси Караниколова-Чочоровска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Ева Ѓорѓиевска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска
Натка Јанкова-Алаѓозовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Ранко Младеноски (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Ева Ѓорѓиевска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ
РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>
Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.
Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Lusi Karanikolova-Chochorovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Eva Gjorgjievska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska
Natka Jankova-Alagjozovska

LANGUAGE EDITORS

Ranko Mladenoski (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Eva Gjorgjievska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST
EDITORIAL COUNCIL
Faculty of Philology
Krstev Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

The International Scientific Journal “Palimpsest” is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>
Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.
All papers are peer-reviewed.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

11 ПРЕДГОВОР

Ева Ѓорѓиевска, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Eva Gjorgjievska, Editor of “Palimpsest”

ЈАЗИК / LANGUAGE

15 Elena Shalevska

SENTENCE STRUCTURE IN HUMAN AND AI-GENERATED TEXTS: A COMPARATIVE STUDY

25 Mehmet Kahraman

SÖZLÜKLERDE ALAN ETİKETLERİNİN İŞLEVLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: ‘KAZAK TİLİNİN TÜSİNDİRME SÖZDİĞİ’ ÖRNEĞİ

Mehmet Kahraman

A STUDY ON THE FUNCTIONS OF FIELD LABELS IN DICTIONARIES: THE EXAMPLE OF “KAZAK TİLİNİN TÜSİNDİRME SÖZDİĞİ”

37 Марија Леонтиќ

СИНТАГМИ СО ГЛАГОЛСКА ПРИДАВКА ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И НИВНОТО ПРЕДАВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Marija Leontik

WORD GROUPS WITH A PARTICIPLE IN TURKISH LANGUAGE AND THEIR EQUIVALENCE IN MACEDONIAN LANGUAGE

47 Марија Соколова

УПОТРЕБАТА НА ПАРОНИМСКИТЕ ПАРОВИ ЧИТКО/ЧИТЛИВО И ГЕНЕТИСКИ/ГЕНЕТИЧКИ

Marija Sokolova

THE USE OF PARONYM PAIRS READABLE / LEGIBLE AND GENETIC / GENETICS

55 Hana Peloušková

IST DAS MULTILINGUALE KORPUS INTERCORP EINE GEEIGNETE MATERIALQUELLE FÜR KONTRASTIVE UNTERSUCHUNGEN VON PHRASEM-KONSTRUKTIONEN?

Hana Peloušková

IS THE MULTILINGUAL CORPUS INTERCORP A SUITABLE SOURCE OF MATERIAL FOR CONTRASTIVE ANALYSES OF PHRASEME CONSTRUCTIONS?

- 65 Brikena Kadzadej, Admira Nushi**
ÜBER GRENZEN HINWEG: EINE EMPIRISCHE ERFORSCHUNG DER
DEUTSCH-ALBANISCHEN ZWEISPRACHIGKEIT
Brikena Kadzadej, Admira Nushi
ACROSS BORDERS: AN EMPIRICAL EXPLORATION OF GERMAN
ALBANIAN BILINGUALISM

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

- 77 Jasmina Mojsieva-Gusheva**
ПРИСУСТВОТО НА МАГИЧНИОТ РЕАЛИЗАМ ВО ПРОЗАТА НА ЖИВКО
ЧИНГО
Jasmina Mojsieva-Gusheva
THE PRESENCE OF MAGIC REALISM IN THE NOVEL AND SHORT STORY
OF ŽIVKO ČINGO
- 91 Софија Иванова, Ранко Младеноски**
СИНОНИМНИТЕ ЖЕНСКИ ЛИКОВИ ВО МАКЕДОНСКАТА ДРАМА ОД
ПРВАТА ПОЛОВИНА НА 20 ВЕК
Sofija Ivanova, Ranko Mladenoski
THE SYNONYMOUS CHARACTERS WITH THE ACTING FUNCTION OF
HELPERS IN THE MACEDONIAN DRAMA FROM THE FIRST HALF OF THE
20TH CENTURY
- 103 Mauro Dujmović, Sunčana Tuksar**
AI-DRIVEN COMMUNICATION: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
IN SHAPING CONSUMERISM AND SOCIAL CONTROL IN *BRAVE NEW
WORLD* AND *NINETEEN EIGHTY-FOUR*
- 115 Luisa Emanuele**
LA PRIGIONE DEL LUSSO E DELLA FAMA. L'IDENTITÀ FITTIZIA DA
FITZGERALD ALLA CONTEMPORANEITÀ DIGITALE
Luisa Emanuele
THE PRISON OF LUXURY AND FAME. FICTITIOUS IDENTITY FROM
FITZGERALD TO DIGITAL CONTEMPORANEITY
- 127 Zeki Gürel**
HALİD ZİYA UŞAKLIGİL'İN NEMİDE ADLI ROMANI ÜZERİNE
Zeki Gürel
A STUDY ON HALID ZIYA UŞAKLIGİL'S NOVEL "*NEMİDE*"
- 135 Lindita Kazazi, Aterda Lika**
LATRADUZIONE DELLA POESIA ITALIANA NELL'ALBANIA DITTATORIALE
– IL CASO DI NIKOLLË DAKAJ TRA LA RESISTENZA E LA PERSECUZIONE
Lindita Kazazi, Aterda Lika
THE TRANSLATION OF ITALIAN POETRY IN DICTATORIAL ALBANIA - THE
CASE OF NIKOLLË DAKAJ – BETWEEN RESISTANCE AND PERSECUTION

КУЛТУРА / CULTURE

- 149 Катица Кулавкова**
НАРЦИЗМОТ НА МАЛИТЕ РАЗЛИКИ И БАЛКАНИЗАЦИЈАТА
Katica Kulavkova
THE NARCISSISM OF MINOR DIFFERENCES AND BALKANIZATION
- 159 Туркан Олцај**
ПИОНЕРИТЕ НА БУГАРСКАТА ПРЕРОДБА НА СТРАНИЦИТЕ НА
ТУРСКОТО СПИСАНИЕ „ШЕХБАЛ“
Türkan Olcay
THE PIONEERS OF THE BULGARIAN REVIVAL ON THE PAGES OF THE
TURKISH MAGAZINE “SHEHBAL”
- 169 Özge Nur Ünal**
ŞAMANİZM VE ESKİ TÜRK İNANÇ SİSTEMİNDEN İZLER TAŞIYAN BİR
DÜĞÜN RİTÜELİ: TAVUK GETİRME OYUNU
Özge Nur Ünal
A WEDDING RITUAL WITH TRACES OF SHAMANISM AND THE OLD
TURKISH BELIEF SYSTEM: CHICKEN FETCHING GAME

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

- 181 Kamran Akhtar Siddiqui**
ATTITUDES OF BUSINESS UNDERGRADUATES TOWARDS ENGLISH-
MEDIUM INSTRUCTION FOR THEIR ACADEMIC AND PROFESSIONAL
CAREER ASPIRATIONS: A CASE STUDY
- 191 Anastasija Anastasova, Nina Daskalovska**
LANGUAGE PROFICIENCY AND SPEAKING ANXIETY IN MACEDONIAN
LEARNERS OF ENGLISH
- 203 Martina Mihaljević, Maja Pivčević**
TRAITEMENT DES ERREURS ORALES EN FLE – ATTITUDES ET
PRÉFÉRENCES
Martina Mihaljević, Maja Pivčević
ORAL ERRORS TREATMENT IN FLE CLASSROOM: ATTITUDES AND
PREFERENCES
- 215 Jonida Bushi, Ema Kristo**
DIE ROLLE DER GESCHICHTE BEIM ERLEARNEN VON FREMDSPRACHEN:
EIN BESONDERER FOKUS AUF DIE DEUTSCHE SPRACHE
Jonida Bushi, Ema Kristo
THE ROLE OF HISTORY IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES: A
SPECIAL FOCUS ON THE GERMAN LANGUAGE

227 Marisa Janku

ARBEIT MIT KÜNSTLICHER INTELLIGENZ IM DEUTSCHUNTERRICHT:
EINE FALLSTUDIE AM BEISPIEL VON CHATGPT

Marisa Janku

WORKING WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN GERMAN LESSONS: A
CASE STUDY USING THE EXAMPLE OF CHATGPT

235 Kevin Simonov, Nina Daskalovska

WHEN ARE STUDENTS AT THEIR PEAK PERFORMANCE?

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

247 Марина Димитриева-Ѓорѓиевска

ОПОЗИТНОСТА КАКО ОСНОВА НА РОМАНОТ „СВЕТОТ ШТО ГО
ИЗБРАВ“ ОД КАЛИНА МАЛЕСКА

Marina Dimitrieva-Gjorgievska

OPPOSITION AS THE FOUNDATION OF THE NOVEL *THE WORLD I
CHOSE* BY KALINA MALESKA

ДОДАТОК / APPENDIX

259 ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ

ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“
CALL FOR PAPERS

FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

Оригинален научен труд
Original research paper

ПИОНЕРИТЕ НА БУГАРСКАТА ПРЕРОДБА НА СТРАНИЦИТЕ НА ТУРСКОТО СПИСАНИЕ „ШЕХБАЛ“

Туркан Олцај

Факултет за литература, Истанбулски универзитет, Турција
turkanolcay@gmail.com

Апстракт: На почетокот на XX век идејата за развој на Отоманската Империја по западен модел станува сè поактуелна. Важна улога во ширењето на идејата за модернизација на турското општество има зголемениот број на весници и списанија, како резултат на либерализацијата на печатот со усвојувањето на Вториот устав во 1908 година. Меѓу нив најпопуларно е илустрираното списание „Шехбал“ што се издава во Истанбул од познатиот музиколог, десничар и интелектуалец Хусеин Саадедин Арел (1880-1955). Главната цел на списанието е да го подигне културното ниво на општата читателска публика и да ја промовира модернизацијата на земјата. Со таа цел, во списанието се опфатени широк спектар теми за уметноста, филозофијата, медицината, технологијата, правата на жените и други граѓански права, општествени и научни теми, главно позајмени од Запад. Централно место има странската и матичната литература, како и книжевната критика. Две книжевно-критички статии – „Бугарските писатели и бугарската литература. Паисиј – првиот историчар и писател“ и „Бугарските писатели и бугарската литература. Следбениците на Паисиј“ – напишани од Хусеин Ариф, објавени во броевите 97 и 99 (1914) на списанието се предмет и на актуелнава анализа. Тука се прави обид да се проучи улогата на пионерите на бугарската преродба во процесите на буђење на бугарската национална самосвест и бугарскиот јазик и литература, како и нивното влијание врз турските читатели.

Клучни зборови: *бугарска преродба, рецејција на бугарската литература во Турција, првата периодика во првата деценија на 20 век.*

1. Вовед

Младотурската револуција од 1908 година му става крај на владеењето на султанот Абдулхамид II во Отоманската Империја, како и на строгата цензура што тој ја воспоставува. Со Вториот уставен период, кој започнува по револуцијата, се случува бум и либерализација на печатот. Ако меѓу 1888-1907 година се издавало во просек по едно издание годишно, во 1907 година вкупниот број на периодични списанија во Империјата изнесува 120. Од нив, 52 (од кои 16 на турски јазик) биле издавани во Истанбул.

Во 1909 година вкупно 730 весници и списанија (од кои 308 на турски јазик) биле одобрени да се издаваат во рамките на Отоманската Империја.

Едно по друго се појавуваат: научни, научно-популарни, филозофски, академски, стручни, културни, воени и хумористични публикации, како и специјализирани списанија за жени и деца. Во Истанбул бројот на новите изданија достигнува 377 (Koloğlu, 2006, стр. 90). Меѓу нив, најпопуларно е илустрираното списание „Шехбал“ (Şeh'bâl) кое го издава познатиот музиколог, правник и активен јавен деец Хусеин Саадедин Арел (1880-1955).

Илустрација 1. Насловнаџа сџраница на џрвиоџ број на сџ. „Шехбал“
(1 Mart 1325 Rumi / 14 martı 1909 žog.)

2. Списанието „Шехбал“

Зборот „шехбал“ го означува најдолгиот пердув на птичјото крило кој служи за забрзување на летот. Името во целост одговара на целта на списанието која се состои во подигнување на културното ниво на отоманското општество, негов напредок и иновација. Мотото на публикацијата е: „Во никој случај не откажувај се, не застанувај и секогаш издигнувај се високо!“, а неговите принципи се „висок квалитет, сериозност, објективност и полезност“ (Арел, 1909, стр. 20). Објавувано на секои 15 дена, списанието „Шехбал“ ќе излезе во вкупно 100 броја. Првиот од нив бил издаден на 14 март 1909 година (1 март 1325 година), а последниот на 24 јули 1914 година (10 јули 1330 година). Списанието 64 месеци не само што известува за многуте општествени промени туку и се обидува да даде свој придонес во тие промени.

Во „Програмата“, објавена во првиот број и потпишана од самиот Арел, заедно со објаснувањето на причините и целите за издавање на списанието, се нагласува дека со посредство на репортери од целата земја и странство, читателите ќе ги имаат најновите вести, илустрирани со фотографии од најдобрите фотографи на Империјата. Освен тоа, се известува и дека ќе бидат објавувани материјали од различни сфери на науката и културата, што ќе ја диверзифицира содржината на публикацијата. И дека со гордост може да објават дека за да се постигне висок квалитет, насловните страници на главните делови, како и фотографиите, ќе се произведуваат во Европа (Arel, 1909, стр. 20).

И навистина, од првиот ден од своето објавување, „Шехбал“ ќе им понуди на читателите многу широк спектар на теми: од музика, поезија,

филозофија, научни и технолошки иновации до спортски вести, мода, социјални и културни теми. На неговите страници нашироко се зборува за европеизацијата на земјата, како и за мерките преземени за таа цел од страна на просветителите и интелигенцијата.

Со својата богата содржина, разновидност на рубрики, силен авторски приод и висококвалитетни илустрации, „Шехбал“ е споредуван со најдобрите странски публикации како што се француските „Илустрасион“ (L'Illustration) и „Фигаро-Салон“ (Le Figaro-Salon) и англискиот „График“ (The Graphic). Во 1911 година, на Меѓународниот индустриски саем организиран во Торино во чест на 50-годишнината од Кралството Италија, списанието „Шехбал“ ќе биде наградено со златен медал (Ataman & Pekman, 2008, стр. 120-121).

Следејќи ја зацртаната цел за подигање на културното ниво на општата читателска публика и промовирање на модернизацијата на земјата, списанието посветува особено внимание на книжевните теми опфатени во подрубриките: „Поезија“, „Проза“, „Драма“, „Преведена литература“ и „Книжевна критика“. Читателската јавност се запознава со делата на познатите домашни и странски автори, но им се посветува внимание и на првите обиди на надежните автори, што придонесува за популаризација на нивните имиња.

Во периодот додека се издава списанието, во рубриката „Литература“ ќе бидат објавени 46 поетски, 52 прозни и 59 драмски дела од познати мајстори на зборот од матичната и од светската литература. Освен тоа, се објавуваат и 26 книжевно-критички прилози, од кои два со насловот: „Бугарските писатели и бугарската литература“, напишани од Хусеин Ариф, кои се објавени во бр. 97 и 99 (1914) на списанието „Шехбал“. Тие се предмет на анализа во овој труд.

Илустрација 2. Х. Ариф. „Бугарските писатели и бугарската литература. Паисии – првиот историчар и писател“, „Шехбал“, 1914/ 97, стр. 7.

Темата на првата статија со наслов „Бугарските писатели и бугарската литература“ е експлицитно прецизирана во поднасловот „Паисиј¹ – првиот историчар и писател“. (Arif, 1914, стр. 7).

Во воведниот дел од статијата се потсетува на фактот дека развојот на нацијата е сложен процес во кој мора тесно да соработуваат сите сфери на јавниот живот. Најзначајни од нив, според авторот, се јазикот и литературата како „главни аспекти на националниот идентитет и значајни фактори за националното будење, бидејќи се носители на сеќавањето на значајните историски настани, кои благодарение на јазикот и литературата допираат до умовите и срцата на младите генерации“ (Arif, 1914, стр. 7).

Ариф смета дека нивото на јазикот и литературата сведочи за степенот на развиеност: „Колку е повисоко нивото и свеста на народот, толку е поразвиена нацијата. А врз умовите на луѓето може да се влијае со перото. Со него може да се зачува споменот на големите настани во историјата на народите, а и да се помогне во будењето на националниот дух и свест“ (Arif, 1914, стр. 7).

Восхитен од придонесот на бугарските писатели за развојот на нивната земја, Ариф како тема на својот текст ги зема бугарскиот јазик и литература. Тој го подготвува турскиот читател за екскурзија низ историскиот развој и корените на бугарскиот јазик и литература: „Ова нема да биде само наративен пренос на информации, туку студија, пред сè, за корените и историскиот развој на бугарскиот јазик и литература, а потоа и за индивидуалните портретски карактеристики на оние кои ѝ служеле на каузата на просветлувањето, укажувајќи и на силните и на слабите страни на нивната работа“ (Arif, 1914, стр. 7).

Откако ги информира читателите дека најзначајниот период во историјата на бугарската литература е втората половина на 18 век (особено првите години), Ариф прави ретроспективен преглед на периодот на создавањето и ширењето на словенската азбука на Балканскиот Полуостров почнувајќи од браќата Кирил и Методиј.

Авторот елаборира за грчката културна и црковна хегемонија над Бугарите: „Во тоа време грчката пропаганда игра важна улога на Балканот. Фанариотите напорно работат за независноста на Грција и ширењето на христијанството на Полуостровот, што на крајот и го постигнуваат. Поддржани од влијателната Патријаршија, грчкото свештенство извршило активно влијание врз Бугарите. Во име на религијата тие се несомнено потчинети... Тврдејќи дека Бог разбира само грчки, Грците го наметнуваат својот јазик во обожувањето. Постепено, грчкиот јазик почнува да се користи во секојдневниот живот, влегувајќи во бугарските домови. Повеќето Бугари се допишувале на грчки“. „А ние“, продолжува Ариф, критикувајќи ги властите, „кои го поседуваат регионот, го третираат овој процес со презир. Тие не забележаа колку е важен јазикот за подемот на нацијата и останаа рамнодушни кон широката употреба на грчкиот јазик во религијата и трговијата“ (Arif, 1914, стр. 8).

¹ Во турскиот текст Паисиј се именува како Паичи.

Ариф понатаму забележува дека ниту широкото грчко црковно влијание ниту османлиското владеење во регионот не можеле да ја спречат активната литературна активност во некои манастири. Власта на Отоманската Империја не вршела притисок врз нив, што придонело за нивно зачувување. Како живи средишта на литературата се споменуваат Рилскиот манастир и Атос (Света Гора) кои сочувале примери на словенската култура и традиции.

Еве опис на Рилскиот манастир: „Сместен на оддалечена локација на планинскиот венец Рила,² скриен во живописните зелени шуми на високите планини, манастирот е познат по своите вредни списи, ракописи и писма на познатите бугарски кралеви. Тој ја продолжува својата важна книжевна дејност и денес“ (Arif, 1914, стр. 8).

А манастирите на Света Гора авторот ги опишува како жив музеј на зачувани примероци на словенската култура и традиција и известува дека отец Паисиј живеел во светогорскиот манастир во втората половина на 18 век. Токму тука Паисиј Хилендарски, претставен од Ариф како „бугарски монах и писател“, ја напишал својата позната „Словенобугарска историја“ во која накратко е претставена историјата на бугарските и на другите словенски народи, кралеви и духовни дејци што претставува и почеток на новата бугарска литература.

Паисиј се карактеризира како голем патриот и вљубеник во историјата. Се истакнува и неговата неизмерна љубов кон својата земја и народ – плод на неговите размислувања за време на долгите години на осаменост. „Тој сакаше да ја види Бугарија слободна и независна. За да даде свој придонес во остварувањето на овој сон, тој почна да бара материјали за историското минато на својот народ за да ги собере на едно место“ (Arif, 1914, стр. 9). Така, во умот на отецот се родила идејата да ја напише „Словенобугарска историја“.

Понатаму, читателите се запознаваат со начинот на пишување на оваа негова позната „Словенобугарска историја“ која го означува почетокот на новата бугарска литература.

Во мисија од манастирот Хилендар, Паисиј ги посетува Србите во градот Карловци (тогаш во Австрија) каде што се запознава со зачуваните изворни текстови, собира материјали во „германската земја“³, ги проучува и списите и писмата на словенските светци, исповедници и кралеви зачувани во библиотеките на Света Гора, Рилскиот и други манастири, по што ја составува својата историја.

Ариф ја дефинира книгата на отец Паисиј како „прв чекор на патот кон националното будење“. Иако таа, според неговите зборови, „нема големо научно значење и има многу недостатоци, брзо се проширува низ цела Бугарија и кај Бугарите буди невидени патриотски чувства. Паисиј одговара на прашања како: Што е татковината?, Што е народот? Тој поттикнува омраза и непријателство кон сè што е грчко“ (Arif, 1914, стр. 9).

² Во турскиот текст Рила се именува како Рило.

³ Изразот „германска земја“ на Паисиј е предаден од статијата на Ариф со името на државата Германија.

Завршена во 1762 година, „Словенобугарска историја“ не само што е првото големо дело на новата бугарска литература туку содржи и програма што има за цел заживување на бугарскиот народ и го покажува неговиот пат на развој. Еве ги главните точки, според мислењето на Ариф, кои суптилно ги сфатил од содржината на „Историјата“ што Паисиј ги нагласува: „Да ги научиме Бугарите да не го користат грчкиот јазик, да не ги следат грчките традиции и да не ги почитуваат нормите наметнати од Грците. Да им покажеме на Бугарите дека како народ треба да се гордеат со своето минато и дека е време да ги слушаат древните шепотења на бугарската земја. Во нивните срца да се разгори чувството на национална гордост, а во нивните очи – пламенот на радоста“ (Arif, 1914, стр. 9). Ариф смета дека најголемиот успех на Паисиј е употребата на едноставен, разбирлив и достапен јазик.

Статијата завршува со размислата дека сите писатели, кои со своето перо му служат на народот, на неговото буђење и развој, се придржуваат до истите принципи како и Паисиј: да се пишува едноставно и разбирливо, за да разбираат и да следат и најнеобразованите. На овој начин Ариф го вбројува Паисиј меѓу големите просветители.

Точно еден месец подоцна, на 28 јуни 1914 година, во 99-иот број на „Шехбал“ е објавена втората статија на Хусеин Ариф за бугарската литература. Таа го има истиот наслов како и првата: „Бугарските писатели и бугарската литература. Јазикот во служба на напредокот и буђењето“, а овде предмет на проучување се следбениците на Паисиј – „писателите, поетите, учителите, трговците, кои ја крунисуваат бугарската историја“ – и нивните активности (Arif, 1914, стр. 44-46).

Илустрација 3. Х. Ариф. „Бугарските писатели и бугарската литература. Следбениците на Паисиј“, „Шехбал“, 1914/ 99, сѝр. 44.

Истакнувајќи ја суштинската улога на Паисиј и неговото дело во буђењето на националната свест кај Бугарите, со што тој „со златни букви го впишува своето име во историјата на нацијата“, Ариф забележува дека Паисиј е благословен и со своите бројни следбеници и ученици. Првиот и најактивниот меѓу нив, кого авторот подоцна го нарекува „инспиратор на бугарската национална преродба“, е Стојко Владиславов⁴ (1739–1813). Овде треба да се забележи дека никаде во текстот Ариф не го спомнува црковното име на Стојко Владиславов – Софрониј Врачански, кое го усвоил при неговото ракополагање во свештеник и под кое е попознат во Бугарија и во други земји. Стојко Владиславов е претставен како „огнен спасител и борец за слобода, што често предизвикува огорченост кај црковните власти“. Очигледно, тоа било причина тој да биде уапсен од видинскиот паша Осман Пазвантоглу.⁵ „За време на двегодишната затворска казна, како и во годините што следат од неговиот живот, тој целосно се посветува на литературната дејност, остварувајќи ја зацртаната цел да го просветли и издигне духовниот раст на своите сонародници“ (Arif, 1914, стр. 44).

Авторот забележува дека Стојко Владиславов ја објавил својата прва книга во 1806 година во Букурешт, но не го наведува нејзиниот наслов. Ариф ја дефинира целта на нејзиното пишување како „обид на граѓанинот и просветител Стојко Владиславов да му го покаже на бугарскиот народ својот тежок и безнадежен живот, да ги возбуди младите со таквиот живот што ги чека и со тоа да ги из’рти семките, посеани од Паисиј, и така да влијае врз нивните патриотски чувства, да го поттикне отпорот и идејата за независност“ (Arif, 1914, стр. 44). Според Ариф, „книгата е одговор на потребата на времето, и во согласност со неговите очекувања. Таа е напишана на разбирлив и во исто време конфронтирачки јазик и постигнува голема популарност“ (Arif, 1914, стр. 44). Веднаш потоа се нагласува дека Софрониј со својот уметнички јазик, стил и светоглед е вистински следбеник на Паисиј.

Во годината што ја посочува Ариф, 1806 година, во Римник (Романија) е објавена првата новобугарска печатена книга на Софрониј – зборник на неделни и празнични проповеди: „Киријакидромион, со други зборови Неделник“. Но, тргнувајќи од коментарите на Ариф дека во оваа книга Стојко Владиславов „го опишува својот живот и животот на неговите сонародници“, може да се претпостави дека авторот греши, и дека станува збор за друга книга: „Житието и страдањата на грешниот Софрониј“, завршена околу 1804-1805 година и издадена во 1861 година.

За широка популаризација на „Житието“ придонесуваат учениците на Стојко Владиславов, што тој ги школувал во текот на неговата учителска кариера. Тие „ја пречекуваат книгата со голема одушевеност и со ентузијазам

⁴ Во текстот – Стовико.

⁵ Осман Пазвантоглу, кој го предводел востанието на Крцалиите заедно со јаничарскиот гарнизон, се прогласил за независен паша на утврдениот Видин и владетел на земјите во северозападните бугарски региони и Источна Србија, поради што го добил името Хајдут Пазвантоглу. Централната империјална сила не ја прифатила ситуацијата и во периодот 1795-1807 година, султанот Селим III трипати испраќал војници да го поразат Пазвантоглу, но градот бил успешно одбранет при сите напади.

се зафаќаат да ги шират идеите на нивниот учител“ (Arif, 1914, стр. 44).

Ариф со жалење забележува дека голем дел од тогашното население е неписмено, поради што идеите и апелите на Паисиј и Софрониј не биле прифатени од сите, туку само од образованото малцинство. Не е доволно да се пишуваат книги за будење и инспирација на народот. Потребно е тој да се научи да чита и да пишува. Ова станува главна цел на некои добротворци и трговци од Габрово и Котел кои одржуваат трговски односи со Романија.

Понатаму, читателите се информираат за објавувањето на „првиот бугарски буквар со илустрации кој се однесува на историјата и цивилизацијата“ (Arif, 1914, стр. 45) во 1825 година. Во текстот не се споменува името на авторот Петар Берон (1800-1871) кој со помош на патронот Антон Иванов во 1824 година го објавува: „Буквар со разни учења“, познат и како „Рибен буквар“. Заедно со ова, за него се пишува и дека основал словенско училиште во Букурешт.

Следните пасуси на статијата зборуваат за преводите на учебници и помагала за основно образование што се појавуваат веднаш по објавувањето на Букварот. Читателите детално се запознаваат со активностите на Георги Хуца (Јуриј Венелин)⁶ (1802–1839), Васил Априлов (1789–1847), Неофит Рилски (1793–1881), како и со историјата на создавањето на првото бугарско секуларно училиште и неговата програма.

Деецот на словенската национална преродба, историчарот и публицист Георги Хуца, пред турските читатели се претставува како научник-романтичар кој „угледот и честа на бугарскиот јазик и неговото почитување ги смета за лична должност“. Ариф пишува дека тој „внимателно и темелно ги проучувал словенските јазици во Кембриџ, Сегед и Москва, <...> и го објавил во 1829 година првиот том ‘Древните и сегашните Бугари во политичките, етнографските и религиозни односи со Русите’“ (Arif, 1914, стр. 45). А потоа, со цел да состави граматика и речник на бугарскиот јазик, како и зборник на народни песни, патува низ Бесарабија, каде што живееле Бугарите иселени од Румелија. Во 1839 година, не успевајќи да ги исполни своите намери, тој умира на 37-годишна возраст.

Како некој што ги продолжува залогите на Венелин, Ариф го претставува образованиот трговец и филантроп Васил Априлов. Импресиониран од историските откритија на Венелин, Априлов до крајот на својот живот останува ревносен проповедник на бугарското образование и активен бранител на културната независност на бугарскиот народ. Кулминација на неговите напори претставува отворањето, со поддршка на други патрони, на првото световно училиште во Габрово, кое ќе стане вистинска оаза на просветителството, граѓанското образование и литературната дејност меѓу Бугарите.

⁶ Роден во Закарпатија (Украина), Георги Хуца е со руско-романско потекло, син на православен свештеник. Бидејќи не сакал да се замонаши, за да не биде откриен, го променил презимето во Венелин-Венелинович. Кога се преселил во Русија, го променил своето име и станал познат како Јуриј Иванович Венелин. На некои места Ариф го нарекува Жорж Гох, а на други како Венедин.

За учител во габровското училиште бил поставен монахот Неофит⁷ од Рилскиот манастир. За да ги совлада новите наставни методи, тој заминува во Букурешт од каде што ги носи потребните учебници и други наставни материјали за новото училиште.

Гимназијата била отворена во 1835 година: „20 ученици почнале да учат, да читаат и да пишуваат на бугарски јазик, да учат математика, географија, веронаука итн.“. Ариф е изненаден од воведувањето на грчкиот јазик во училишната програма и оваа потреба ја објаснува со неговата широка примена (Arif, 1914, стр. 46).

Нагласувајќи ја сè поголемата потреба од образование, Ариф ги информира читателите за отворањето на педесет нови училишта за десет години, како и за објавувањето на илјадници книги на бугарски јазик. Од 1841 година, постојаното печатење на книги го активира процесот на развој и свесното ширење на просветителството во земјата.

Ариф го изразува мислењето дека „благодарение на напорите на пионерите на бугарската преродба, Паисиј и Софрониј, Венелин и сите трговци и патрони, кои не се плашеле да го жртвуваат своето богатство во името на народот, Бугарија не е далеку од своето конечно буђење“ (Arif, 1914, стр. 46).

Заклучок

Анализата на написите на Хусеин Ариф, објавени во броевите 97 и 99 од списанието „Шехбал“ и посветени на активностите на словенските просветители и делата на новата бугарска литература од првата половина на XVIII век, ни дозволува да претпоставиме дека тие се напишани по престојот на Ариф во Бугарија и најверојатно како резултат на неговото лично запознавање со претставници на бугарската интелигенција. Нивното објавување дополнително е олеснето со затоплувањето на односите меѓу Турција и Бугарија, во нестабилниот балкански период помеѓу 1912-1913 година.

Поаѓајќи од распоредот на книжевните дејци, претпоставуваме дека Ариф како извор ја користел „Историјата на бугарската книжевност“ од учителот на Ломската гимназија, Димитар Маринов (1846–1940), отпечатена во 1887 година во издавачката куќа на Христо Г. Данов во Пловдив.

Важно е да се напомене дека и двата написа се напишани во атмосфера на почит и добра волја, со што ѝ се пренесува позитивна слика за Бугарија на турската читателска јавност. Слика која може да послужи како еден од примерите за тоа како практично да се спроведуваат целите за заживување на националниот идентитет, просветлување и модернизација на земјата, поставени од Младотурската револуција од 1908 година.

Статиите на Хусеин Ариф отворено покажуваат колку широка била географијата на потрагата по идеи за модернизација на турското општество. Авторот е апсолутно во право кога го насочува вниманието кон непроценливата улога на јазикот и литературата во духовната преродба на

⁷ Во текстот Теофит.

нацијата. На некои места, Ариф ја споредува ситуацијата во Бугарија со Турција, дава примери за несебичните напори на бугарските јавни личности во просветлувањето на масите и ја насочува турската интелигенција да го следи овој пример.⁸

Литература

- Arel Sadettin, Hüseyin. (1 Mart 1325 Rumi / 14 Mart 1909). Muhterem Kâri'lere: Program. Şeh'bâl Mecmuası, No. 1, 20.
- Arif, Hüseyin. (15 Mayıs 1330 Rumi / 28 Mayıs 1914). Musâhabe-i İctimâiyye. Bulgar Muharrirleri ve Edebiyatı. İlk Tarihşinaf ve İlk Muharrir Paiçi. Şeh'bâl Mecmuası. No. 97, 7–9.
- Arif, H. (15 Haziran 1330 Rumi / 28 Haziran 1914). Musâhabe-i İctimâiyye. Bulgar Muharrirleri ve Edebiyatı. Paiçi'nin Takipçileri. Şeh'bâl Mecmuası. No. 99, 44–46.
- Ataman B., Pekman C. (Güz 2008/2). II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı-Türk Basınında Bir Baskı Şampiyonu Şehbal Dergisi. *Müteferrika*. No. 34, 119–132.
- Ahmetoğlu, S. (2010). İttihatçı Aktüaliteden Kitleli Popülariteye: Şehbal Mecmuası (1909–1914). İstanbul: Libra Yayıncılık.
- Koloğlu, O. (2006). Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi. İstanbul: Pozitif Yayıncılık.

Türkan Olcay

Faculty of Literature, Istanbul University, R. Turkey

The pioneers of the Bulgarian Revival on the pages of the Turkish Magazine “Shehbal”

Abstract: At the beginning of the 20th century, the idea of developing the Ottoman Empire according to the Western model became more and more relevant. An important role in spreading the idea of modernization of Turkish society played the increasing number of newspapers and magazines, as a result of the liberalization of the press after the adoption of the Second Constitution in 1908. Among them, the most popular one is the illustrated magazine “Shehbal”, published in Istanbul by the famous musicologist, rightist and intellectual Husein Saadedin Arel (1880-1955). The main goal of the magazine is to raise the cultural level of the general readership and to promote the modernization of the country. For this purpose, the magazine covers a wide range of topics on: art, philosophy, medicine, technology, women's rights and other civil rights, social and scientific topics, which are mainly borrowed from the West. Foreign and native literature, as well as literary criticism, also have a central place. Two literary-critical articles: “Bulgarian writers and Bulgarian literature. Paisios - the first historian and writer” and “Bulgarian writers and Bulgarian literature. Followers of Paisios”, written by Husein Arif, published in numbers 97 and 99 (1914) of the magazine are the subject of the analysis in this paper. Here we attempt to study the role of the pioneers of the Bulgarian revival in the processes of the awakening of the Bulgarian national self-consciousness and the Bulgarian language and literature, as well as their influence on the Turkish readership.

Keywords: *Bulgarian revival; reception of Bulgarian literature in Turkey; Turkish periodicals in the 1910s.*

⁸ И изразувам благодарност на д-р Габриела Ивановска на Факултетот за литература на Истанбулскиот универзитет за помошта при преводот на текстот на македонски јазик.

ГОД. 10
БР. 19

ПАЛИМПСЕСТ

PALIMPSEST

VOL. X
NO 19

